

Velký prostor ve sborníku zaujímá blok studií postihujících na konkrétním materiálu jednotlivé aspekty pojmu avantgarda (V. A. Chorev: „Vzpoua mas“ v *Sapožnikách* S. I. Vitkeviče a osud umělce v jeho dramatech; N. O. Jakobovová: Estetický ideál Vitkeviče a osud umělce v jeho dramatech; E. S. Tverdislovová: Realistický detail jako prvek hry fantazie – dílo B. Šulce; O. M. Medveděvová: K problému žánru literatury avantgardy – o Deníku V. Gombroviče; F. L. Kacis: Majakovskij a Erenburg ve Varšavě r. 1927; A. M. Rančin: Avantgardistický podtext v poezii J. Brodského). Německý autor P.-D. Kluge z Tübingenu analyzuje vztah symbolismu a avantgardy v ruské literatuře, přičemž vyvozuje, že avantgarda přijímá a dovádí do krajnosti symbolistická umělecká východiska a postupy a snaží se je přetvářet ve společenskou a politickou praxi, přičemž se ocitá v pasti: masový recipient, k němuž se avantgarda obrací, její sdělení nepřijímá. Studie potvrzuje, že prohlášením avantgardních manifestů nedošlo k zásadnímu přerývu, k rozchodu s tradicí. Ke stejným závěrům dochází analýza situace avantgardy maďarské (E. N. Maslennikovová) a rumunské (N. S. Osipovová).

Autoři sborníku se (vedle ruské literatury) soustředili na středoevropský literární prostor, počítaje v to i literaturu českou: vedle připomínek F. X. Šaldy, Karla Teigehe, Vítězslava Nezvala, Bedřicha Václavka, Romana Jakobsona ve studii L. N. Budagovové je české avantgardní kultuře věnována studie B. B. Močalovové *České Osvobozené divadlo: text a kontext, zaměřující se na novátorskou transformaci jazyka v souladu s tendencí avantgardního experimentu*.

Jak ukazují závěry jednotlivých studií, jsou vztahy avantgardy k dobové literární a společenské situaci mnohem komplikovanější, než jak by se mohlo zdát z manifestů a deklarací samotných představitelů avantgardy. Sborník přispívá k mapování tohoto nejednoduchého období literárního vývoje počátku 20. století především relativizací jednoznačně definovaného vztahu avantgardy k tradici a sledováním společenských souvislostí tohoto komplexu uměleckých aktivit, jehož teoretická východiska se ukázala být hlavními příčinami jeho pozdějšího rozpadu.

Milan Pokorný

Kontext. Překlad. Hranice. Studie z komparatistiky. Uspořádali O. Král, M. Procházková a V. Svatoň. FF UK, Praha 1996.

Tento trojnázev nese sborník devíti studií spolupracovníků Centra komparatistiky FF UK v Praze, který vyšel jako zvláštní tisk časopisu Svět literatury. Již v úvodu se jeho redaktoři hlásí k novému chápání komparatistiky jako oboru, který „...nemá ... předmět svého studia definován specifickým okruhem předmětnosti, jako jsou osobní kontakty, autorské výpůjčky, překlady a recenzní ohlasy, ba ani tradičními oblastmi ‚generální literatury‘ (van Tieghem), nýbrž oněmi pojmy a hodnotami, jež tvoří

předchůdnou půdu realizací uměleckých, myslitelských a vědeckých, ale i ekonomických a politických..." (s. 6). Jako by tak odůvodňovali i název - všechny tři pojmy, které se v něm objevují, jsou bez styku nejméně dvou entit nemyslitelné, bezpředmětné.

Sborník sám pak otevírá metodologicky směřující stať **Miroslava Petříčka juniora** „*Vícehlasé rozptýlení*“. Je filozofujícím zamýšlením se nad podstatou komparatistiky jako takové. Petříček vychází z tvrzení, že předmětem komparatistiky je „topologický pohyb, a nikoli metodicky orientovaný postup integrace lokálního do globálního“ (s. 7); komparatistika je podle něho „svým smyslem ... racionalita relací a diferencí, hranic a jejich dotýkání, stýkání a prolínání“ (s. 9). Proti mechanickému porovnávání staví tezi o potřebě otevírání vnitřní perspektivy, sebepoznání, jež teprve umožňuje srovnání s tím, co je mimo nás. Ve druhé části staťi autor dospívá k hledání východisek moderního přístupu k literatuře a nalézá paralelu literaturou mezi hrou (a její teorií), konkrétně pak mezi literaturou a tzv. fuzzy thinking, což mu vhodně umožňuje prokázat svoji tezi pohybu jako předmětu komparatistiky a význam komparatistiky v nástrojovém rejstříku vědy vidět v prostředkování mezi jednotlivými obory. Metodologicky orientována je i následující úvaha **Zdeňka Hrbaty** *Komparace a literárnost* opírající se o francouzskou literární vědu, kdy zejména Barthesovo chápání literatury jako možnosti jako by vylučovalo využití komparatistiky jako smysluplné a k výsledkům přivádějící metody. Hrbata tuto myšlenku ani nevykládá, ani bezvýhradně nepřijímá – přináší ji jako jednu z možných a vybízí tak k zamýšlení či diskusi. Do třetice pak k metodologické diskusi přispívá **Vladimír Svatoň** v dalším z metodologicky orientovaných příspěvků nazvaném *Pojem „světové literatury“ a tradice evropského myšlení*, ve kterém se zamýšlí nad zásadami empirického a metafyzického myšlení. Soudím, že jeho výzva k neustrnutí u identity rozmanitého či k větší ohleduplnosti při traktování univerzality jedinečného (s. 35) stejně jako obrácení pozornosti na sledování hlubinných zdrojů umělecké tvorby spočívajících v jiném vztahu ke světu, v jiné „vůdčí intenci“ (s. 32) může být podnětem k zamýšlení především tam, kde někdy cítíme tendenci k jednostrannosti, k vyloučení jiného možného vidění reality.

Svatoňova výzva jakoby hned nalézala odezvu v dalším z příspěvků, jehož autorem je **Oldřich Král** (*Milan Kundera, Octavio Paz a čínský román*). Právě konfrontací postojů, jež nabízejí tři prostředí (nejvíce pozornosti je věnováno právě čínskému románu, jehož reprezentantem se stal *Sen v červeném domě*) se Královi podařilo překonat evropocentrismus a poukázat na různost tradic a postojů, leč přece jen na blízkost výrazu (až by se chtělo vzpomenout Mukafovského termínu sémantické gesto), na hloubku, ze které výraz bere (nebo spíše může brát) své zdroje. Podobně další studie **Martina Procházký** *Loutky, duch a herci. Mimesis a simulakrum u Kleista, Shakespeara a v komerční kultuře* jde jaksi napříč – zejména časově. Autora zajímá míra formalizace estetická a jeho epistemologické implikace. Přitahuje ho zejména problematika zmechaničtění – loutky, odcizení člověka sobě samému, iluze mimesis, které jsou (zne?)užívány v moderním filmu (s. 63). Jiný druh reflexe zvolila **Anna Housková** ve studii *Západní kultura v esejích Hispánské Ameriky*. Svoji pozornost upřela na esej, zejména pak sleduje esejistickou tvorbu O. Paze a J. L. Borgese, v jejichž tvorbě spatřu-

je příslušnost kjednomu kulturnímu celku jako k čemusi, co přesahuje jedince, zastřešuje ho, a důraz, který kladou na imaginaci.

Jakousi třetí část sborníku zaměřenou již na konkrétnější a koncižněji propracovaná témata tvoří opět tři studie; jako první přichází šířeji pojaté „panorama“ **Jiřího Pelána** *Germánský sever a latinský jih. Německá kultura v italské literatuře 19. století*, ve kterém sleduje paradigma Sever – Jih až k D'Annunziovu jako poslednímu, kdo toto romantické paradigma nechává plně zaznít ve svém vyrovnávání se s Wagnerem. Navazuje stať **Jiřího Pechara** *Šalda a Vrchlický*. Pechar rozehrává svoji znalost problematiky a pro své soudy (např. o eklektičnosti Vrchlického) se snaží nalézat nejen čistě literární, ale i lidské motivy. Šaldovy druhy příkré odsudky pak spojuje jednak s vlivem Masarykovým, jednak s vazbou na vliv F. Nietzsche. Sborník pak uzavírá „přehled“ **Jiřího Stromšíka** nazvaný *Češi a Rilke. K recepci Rilkova díla v českých zemích*. Autor v něm nejen časově vymezuje základní etapy recepce Rilkova díla i Rilka samého v Čechách, ukazuje však přesvědčivě i na mimoliterární faktory (Rilkovo nepochopení aktuálnímu stavu národnostní problematiky, ochota české strany vzít básníka na milost za jeho poněkud naivně založené sympatie k Čechům).

Je zajímavé, že v podstatě ve všech studiích – ačkoliv to nebylo předmětem speciálního zájmu ani v jedné z nich – se objevují jisté reflexe problematiky vztahu jedince a kolektivu, ať již pojímaného racionalisticky (formulováno za pomoci pojmů jako tradice, žánr, ideová koncepce atp.) či více či méně metafyzicky (intence, předchůdné pojmy, archetyp atp.). Je dosti možné, že právě tato antinomie by byla nosnou otázkou pro další diskusi. Ačkoliv totiž někteří z autorů více, někteří méně nechávají nad smysluplností komparatisticky orientovaných přístupů a jejich potenciálních plodů vznášet se otazník, stejně tak všichni cítí, že jedinec, pokud by byl izolován od pluralitního kontextu možného jen v kolektivu (ať již úžeji či šíře pojímaném – od literární skupiny, směru až po – dejme tomu – archetypální rovinu lidstva), by patrně nebyl schopen smysluplné tvorby, protože ta je založena na komunikování ve všech aspektech, které pod ním lze nalézt. A komunikace předpokládá pluralitu. Že to autory i redaktory sborníku oslovovalo, o tom svědčí i zvolený název – ve všech třech pojmech, které se v něm objevily, je komunikace čímsi, co implikují. Sborník tak určitě otevírá řadu otázek, o kterých by stálo za to diskutovat, přináší některé zdravé k zamyšlení provokující myšlenky a především v úvodních třech příspěvcích přesvědčuje, že nelze ustrnout v hledání odpovědi na otázky, k čemu nám komparace může být a má-li nám vůbec co říci, respektive jaká komparace by to vlastně měla být, na čem by se měla zakládat, z čeho vycházet jako z metodologických základů.

Josef Dohnal